

УДК 338.432:63(477)

*В. М. Колесник,**к. е. н., доцент кафедри менеджменту організацій та права,
Миколаївський державний аграрний університет**А. С. Бойко,**бакалавр, Миколаївський державний аграрний університет*

ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті висвітлено сучасний стан та перспективи розвитку органічного виробництва в Україні. Розраховано ефективність виробництва вітчизняного підприємства, отриману інтенсивним та органічним методом.

In the article the modern consisting and prospects of development of organic production is reflected of Ukraine. Efficiency of production of domestic enterprise, got an intensive and organic method, is expected.

Ключові слова: органічне виробництво, органіка, попит, органічні продукти.

Key words: organic production, organika, demand, organic products.

ВСТУП

У контексті викликів глобалізації та євроінтеграції питання виробництва екологічно-безпечних та якісних продуктів харчування є на сьогодні актуальним, і це пов'язано не тільки з завданням значної шкоди здоров'ю людей, але й природному середовищу. Тому на сучасному етапі розвитку виробничих відносин все більшої популярності набувають альтернативні методи господарювання, які спрямовані як на економічне зростання країни, так і на захист довкілля. Чи не найпоширенішим альтернативним методом ведення сільського господарства є органічне агровиробництво, що створює потенційні можливості для задоволення зростаючого попиту споживачів на екологічно чисті й безпечні для здоров'я людей продукти харчування, на які, як відомо, в багатьох європейських країнах він на органічну продукцію значно перевищує пропозицію. Така ситуація є вигідною для України, щоб зайняти чільне місце і укріпити свої позиції експортера органічної продукції.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є аналіз стану та перспектив ринку органічної продукції в Україні та обґрунтування шляхів його стратегічного розвитку. Дослідженням стану ринку органічної продукції займалися Н.А. Берлач, В.І. Артиш, Є.О. Бойко та ін. Однак теоретичні та практичні аспекти

цього питання залишаються недостатньо дослідженими і потребують подальшого вивчення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Ринок органічних продуктів, не дивлячись на будь-які національні кордони, продовжує залишатись одним із найпривабливіших ринків харчової промисловості, що розвиваються і сьогодні і мають стійку тенденцію до зростання в майбутньому. Прихильність та посилена увага споживачів до органічної продукції, особливо останнім часом, викликана багатьма фактами появи на ринку неякісних, фальсифікованих продуктів харчування, численними випадками отруєнь та збільшенням пропозиції продукції з вмістом генетично модифікованих організмів. Саме тому і в Україні значними темпами починає збільшуватися попит на органічні продукти харчування.

Перші сертифіковані органічні ферми в Україні виникли завдяки переходу на органічне землеробство у Європейському Союзі й стрімкому росту ринку органічної продукції у 90-х роках. У 2002 році в Україні вже налічувалось 31 така ферма, площею понад 164 тисяч гектар. При цьому Україна займає перше місце в східноєвропейському регіоні щодо сертифікованої площі органічних сільськогосподарських угідь, спеціалізуючись переважно на виробництві зернових, зернобобових та олійних культур [3].

В Україні, за даними Федерації органічного руху України, на сьогодні нараховується 140 фермерських господарств, які виробляють органічну сільськогосподарську продукцію, а їх площа перевищує 270 тис. га. Однак 90 % виробленої вітчизняної органічної продукції йде на експорт: продаж продукції всередині країни забезпечує виробникам рентабельність із одного гектара у 70 %, тоді як реалізація до Європи — 200 % [2].

На даний час органічний сектор перетворився на одну із найбільш динамічних галузей сільського господарства в країнах ЄС. Цьому сприяло підвищення рівня поінформованості споживачів про безпеку харчових продуктів та проблеми, пов'язані із захистом довкілля протягом останніх років. Так, у період з 2000 по 2008 рік землі, зайняті під органічне виробництво збільшились в 3 рази (з 4,3 млн га до 7,5 млн га), а кількість підприємств, які займаються органічним виробництвом, зросла майже в 1,5 рази [3].

На сьогоднішній день уряд країни чітко зазначив, що Україна є євроорієнтованою країною, і її метою є Європейська інтеграція. В ситуації різкого зростання попиту на органічні продукти в Західній Європі, українські виробники мають всі шанси забезпечувати органічними продуктами не тільки внутрішній ринок, а й європейський. В Україні є всі передумови для розвитку органічного сільського господарства, а саме: прекрасні природні умови, м'який клімат та підходящий стан ґрунтів. Саме тому для України перспективними ринками збуту органічної продукції повинна стати Європа. Окрім того, Україна — одна з європейських країн з надзвичайно великою сертифікованою площею для збору органічних дикорослих рослин. На 200 тис. га збираються гриби і ягоди, а на ще 22 тис. га лікарські рослини.

Відомо, що в країнах Європейського Союзу "органіка" коштує досить дорого. Це пов'язано з тим, що органічне виробництво в ЄС застосовується переважно у невеликих фермерських господарствах, отже об'єктивно має територіальні обмеження, а значить, і високу собівартість. Зростаючий попит споживачів також впливає на ціни органічних продуктів.

Попри активний розвиток в Європейському Союзі ринку органічних продуктів, ЄС має обмежені можливості у виробництві "органіки". Серед причин — бідні ґрунти, широке використання у сільському господарстві інтенсивних технологій. Відведені під них території "наступають" на землі органічних господарств, стримуючи їхній розвиток. Якщо порівняємо землі таких господарств у європейських країнах і землі в Україні, з'ясуємо: спад сільськогосподарського виробництва й різке зменшення за-

купівель господарствами хімічних і мінеральних добрив дозволили нам, в порівнянні з країнами Європейського Союзу, мати великі території відносно чистої землі.

Органічне землеробство динамічно розвивається у світі, зокрема в Україні, яка володіє значним продовольчим потенціалом. Необхідно рішучіше впроваджувати його в практику сільгоспвиробництва. Такий інноваційний сценарій розвитку сільського господарства потребує якнайшвидшого прийняття стратегії розвитку органічного землеробства, законодавчого забезпечення діяльності, а головне — фінансової підтримки та наукового забезпечення сільгоспвиробників, які працюють в екологічному землеробстві.

На нашу думку, з метою завоювання належної ніші на ринку Європейського Союзу для України досить перспективним є формування аграрного ринку, який би був насичений конкурентоспроможною продукцією, перш за все, екологічно чистою, органічного походження, попит на яку стрімко зростає на ринку продовольства у багатьох країнах світу. Зокрема, у США та країнах Західної Європи вже близько двох десятиріч динамічно пропонується органічна продукція, яка стає популярною альтернативою споживанню традиційної продукції.

На нашу думку, для України важливим є вивчення і аналіз тенденцій розвитку каналів збуту органічної продукції у європейських країнах, який показує, що у країнах ЄС органічна продукція представлена досить широко, число каналів розподілу велике: споживачі купують органічну продукцію безпосередньо у фермерів, у відділах органічної продукції в супермаркетах, а також у спеціалізованих магазинах натурального і здорового харчування.

У сучасних умовах для України утвердження органічного сільського господарства є одним із пріоритетних стратегічних напрямів, передумови для якого закладені в державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року [1]. Згідно цієї програми, очікуваними результатами розвитку органічного виробництва буде досягнення частки органічної продукції в загальному обсязі валової продукції сільського господарства 10 відсотків.

За даними Дослідного інституту органічного сільського господарства (Forschungsinstitut für biologischen Landbau — FiBL), собівартість сільськогосподарського виробництва органічних продуктів харчування є меншою порівняно з традиційним за статтями затрат на паливо та мастила, на мінеральні добрива і засоби захисту рослин, і різниця ця становить від 30 до 97% [8]. Разом з тим, під час переходу від традиційного виробництва до органічного (період кон-

Таблиця 1. Розрахунок прибутку вітчизняного підприємства Миколаївської області, яке здійснює виробництво інтенсивним і органічним методами

Прямі матеріальні витрати	Інтенсивний метод виробництва						Органічний метод виробництва					
	Озима пшениця	Озимий ячмінь	Ярий ячмінь	Соняшник	Просо	Соя	Озима пшениця	Озимий ячмінь	Ярий ячмінь	Соняшник	Просо	Соя
Насіння, тис. грн.	385,9	201,5	37,4	631,8	3,3	195,3	385,9	201,5	37,4	631,8	3,3	195,3
Заробітна плата (в т.ч. нарахування), тис. грн.	158,6	93,2	22,4	221,9	13,6	87,1	90,7	48,7	15,2	138,6	9,2	38,5
Заробітна плата за протруєння насіння, тис. грн.	12,0	6,0	2,4	8,4	1,8	4,2	-	-	-	-	-	-
Добрива і засоби захисту, тис. грн.	1677,6	967,2	83,0	1421,5	85,5	710,0	1398,0	806,0	15,6	1053,0	95,0	651,0
Нафтопродукти, тис. грн.	360,4	207,5	70,7	750,8	52,1	173,3	298,1	171,6	60,7	690,8	46,1	138,5
Амортизація, тис. грн.	100,6	59,6	17,5	158,3	11,0	50,8	56,4	34,1	12,5	114,4	8,0	26,7
Інші матеріальні витрати, тис. грн.	1291,0	39,0	9,0	1175,0	144,0	642,0	1291,0	39,0	9,0	1175,0	144,0	642,0
Інші прямі витрати та загально-виробничі витрати, тис. грн.	982,0	600,0	72,0	792,0	59,0	454,0	982,0	600,0	72,0	792,0	59,0	454,0
Виробнича собівартість, тис. грн.	4968,0	2174,0	314,4	5159,7	370,3	2316,6	4502,0	1900,9	222,5	4595,6	364,6	2146,1
Повна собівартість, тис. грн.	5358,4	2282,7	361,6	6310,8	500,7	2498,6	4855,8	1995,9	255,9	5620,8	492,9	2314,7
Площа, га	1398,0	806,0	156,0	1053,0	95,0	651,0	1398,0	806,0	156,0	1053,0	95,0	651,0
1/6 площі, га							233,0	134,3	26,0	175,5	15,8	108,5
Повна собівартість 1 га, тис. грн.	3,8	2,8	2,3	6,0	5,3	3,8	3,5	2,5	1,6	5,3	5,2	3,6
Ціна, грн за 1 т	1800,0	1600,0	1600,0	4000,0	2100,0	3200,0	1800,0	1600,0	1600,0	4000,0	2100,0	3200,0
Урожайність, ц з 1 га	47,0	41,0	36,0	24,9	36,0	20,0	32,9	28,7	25,2	17,4	25,2	14,0
Урожайність, т з 1 га	4,7	4,1	3,6	2,5	3,6	2,0	3,3	2,9	2,5	1,7	2,5	1,4
Виробництво з врахуванням втрат, т з 1 га	4,4	3,8	3,3	2,7	3,9	2,1	3,1	2,7	2,3	1,6	2,3	1,3
Прибуток з 1 га, тис. грн.	7,9	6,1	5,4	10,7	8,1	6,8	5,5	4,3	3,7	6,5	4,9	4,2
Прибуток, тис. грн.	10991,3	4915,0	835,3	11215,7	768,0	4455,6	7694,6	3440,1	584,7	6822,0	467,1	2710,0

Джерело: власні розрахунки.

версії може сягати до 3 років і більше у рослинництві та, як правило, до 1 року у тваринництві), у зв'язку зі зміною технології (зокрема, відмовою від агрохімікатів), виробники одержують менші врожаї, але за умовами сертифікації не можуть маркувати свою продукцію як "органічну", і тому потребують певної фінансової підтримки.

Дослідження Федерації органічного руху України свідчать, що сучасний внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в Україні почав розвиватись з 2006—2007 років, склавши в 2008 році 600 тис. євро, 2009 — 1,2 млн євро, 2010 цей показник зріс до 2,4 млн євро, а в 2011 року — до 5,1 млн євро.

Як правило, економічна доцільність впровадження органічного виробництва зумовлюється вищими цінами реалізації на ограничену продукцію та постійно зростаючим попитом на неї. Так, у 2009 році ринок органічних продуктів харчування зріс порівняно з попереднім роком на 9,7% і сягнув 60 млрд дол. [5]. Очікується, що до кінця 2012 року обсяги цього ринку зростуть до 70,2 млрд дол. [6], а у 2014 році — до 90,6 млрд дол. [5]. Попит на органічні продукти сконцентровано у Північній Америці та Європі (близько 97%), причому на ринок Північної Америки припадає орієнтовно 45% світового ринку органічних продуктів [7].

Однією з основних проблемою розвитку органічного виробництва в Україні є відсутність правового регулювання, яке гарантує відповід-

ність органічної продукції вимогам до неї та нормативно-правового регулювання цієї сфери діяльності.

У квітні 2011 року був прийнятий Закон України "Про органічне виробництво", який мав би надати органічному сектору легальної визначеності, а технології виробництва мали отримати офіційне визнання. Але вже в травні того ж року Президентом України він був відхилений.

Прийняття Закону України "Про органічне виробництво" відкриває перед Україною великі перспективи, адже наша країна має унікальні природні умови і величезний потенціал для розвитку внутрішнього ринку органіки та виходу на зовнішні ринки.

Про важливість прийняття спеціального нормативно-правового акта свідчить досвід США, де після прийняття Акта про органічне продовольство в 1990 році річний приріст даної галузі з 90-х років становив більше 15%. Адже надавши нормативного закріплення даній сфері суспільних відносин, держава показала споживачам, що дана продукція, дійсно, є безпечною та сприяє покращенню загального рівня здоров'я, а тому заслуговує довіри [3].

Відповідно до того, що цей перспективний напрям ведення аграрного виробництва лише починає свій розвиток в Україні, відсутність правового забезпечення (основного закону "Про органічне виробництво") може позначитися на перспективах його подальшого розвит-

ку негативним чином. Адже підприємствам аграрного сектора України без належної фінансової підтримки складно переходити на засади органічного виробництва.

Щоб довести необхідність державної підтримки підприємствам, які займаються або планують займатися органічним виробництвом, ми порівняли ефективність виробництва вітчизняного підприємства Миколаївської області, яку воно може отримати, займаючись інтенсивним та органічним методами виробництва.

Плануючи перехід вітчизняного підприємства на засади органічного виробництва, в першу чергу, ми розрахували можливість самостійного переходу без державної фінансової підтримки. Таким чином нами виявлено, що вітчизняне підприємство може самостійно без державної допомоги перейти на засади органічного виробництва. Звичайно, розмір прибутку даного підприємства від виробничої діяльності органічним методом є суттєво меншим, аніж при традиційному. При виробництві органічної продукції дане підприємство не буде збитковим, але його прибуток зменшиться на 11 млн 462 тис. грн. (табл. 1). З даних розрахунків можна зробити висновок, що самостійно (без належної фінансової підтримки) підприємствам агропродовольчої сфери складно переходити на засади органічного агровиробництва.

З огляду на перспективу і стратегію розвитку агропродовольчої сфери, у зв'язку з розвитком органічного землеробства, фінансову підтримку підприємствам при переході на органічне виробництво повинна забезпечити держава через свої органи влади на місцях. Також зазначимо, що процедура фінансового забезпечення має бути прозорою, доступною, простою і зрозумілою для всіх земельних господарств, які займаються виробництвом органічної продукції. Завдяки цьому можна буде досягти підконтрольності й цільового використання коштів.

ВИСНОВКИ

Усвідомлення людством зростаючої екологічної загрози внаслідок інтенсифікації сільського господарства стимулювало розвиток такого методу ведення сільського господарства, як органічне виробництво, що має ряд екологічних, економічних та соціальних переваг.

Дослідження сучасного стану розвитку органічного виробництва в Україні показало, що органічний напрям бізнесу перебуває на початковій стадії розвитку, хоча й має великий потенціал.

Високий попит на органічну продукцію в країнах ЄС і обмежені можливості її виробництва дають українським виробникам органічної продукції шанс бути повноцінним гравцем на

органічному ринку ЄС. Тим більше, світовий попит на органічну продукцію не може не впливати на розвиток даного сектора в Україні, адже Україна не може бути відокремленою від світових глобалізаційних процесів, зважаючи на членство в СОТ і наміри щодо євроінтеграції.

Незважаючи на значний потенціал та перспективи розвитку органічного сільського господарства, в Україні поки що немає чіткої державної політики щодо подальшого розвитку цього сектору економіки.

На сьогодні в Україні органічний сектор не отримує достатньої фінансової підтримки з боку держави, через що стримує розвиток органічного сектора агробізнесу, тому перехід на засади органічного виробництва для багатьох підприємств є нереальним.

Література:

1. Берлач Н.А. Правове забезпечення органічного сільського господарства в Україні / Н.А. Берлач // Держава і право. — 2010. — Вип. 48. — С. 225—230.

2. Артиш В.І. Сучасний стан виробництва екологічно чистої продукції в країнах світу / В.І. Артиш // Економіка АПК. — 2005. — № 3. — С. 50—53.

3. Бойко Є.О. Розвиток підприємств органічного сектора агробізнесу в контексті викликів глобалізації: [монографія] / Є.О. Бойко. — Миколаїв: Дизайн та поліграфія, 2012. — 172 с.

4. Федерація органічного руху України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.organic.com.ua/>

5. Global Organic Food market analysis. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.articlesbase.com/food+and+beverage+articles/global+organic+food+market+analysis+1450258.html>

6. Market Report "Organic Food: Global Industry Guide" published [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.prlog.org/1065-2447+market+report+organic+food+global+industry+guide+published.html>.

7. Willer H., Klicher L. The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends. — IFOAM (Bonn), FiBL (Frick), ITC (Geneva), 2009. — Р. 20 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://orgprints.org/15575/03/willer+kilcher+2009+1+26.pdf>.

8. Niggli U. Advantages of organic farming: Environment and economical characteristics. II Круглий стіл країн Східної Європи "Органічне сільське господарство та законодавче забезпечення". Київ, 5 листопада 2008 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://orgprints.org/15019/08/niggli+2009+advantages+oa.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 02.04.2012 р.